

SUBOTNJA
MATINEJAMiljenko
Jergović

Zanima li vas kako je jutros u Alepu, pročitajte Énardov roman.

Rijetki su pisci u povijesti, Mathias Énard je očito jedan od takvih, koji munjevitore reagiraju na povod. Pa kao što je Dmitrij Šostakovič u opsadenom Lenjingradu pisao svoju Sedmu, lenjingradsku, simfoniju, koja će do New Yorka prije stići nego vijest o gradu mučeniku, tako je i Énard pisao "Busolu" pod plamenom Alepa - istina, koju tisuću kilometara daleko od tog grada, a svirepa pogubljenja inovjernih talaca u izvedbi bojovnika Islamske države ugrađivao je u svoj prozni tekst dok je s njihovih sabli još kapala krv. "Busola" je, u izdanju Actes Sud, objavljena u francuskom izvorniku, u Arlesu, u proljeće 2015. godine. Roman je ubrzo čašćen Goncourtom, najvažnijom francuskom književnom nagradom i jednom od onih velikih nagrada koje su u svojim dugim povijestima imale najmanje promašaja, a u ranu jesen 2016. u Novom je Sadu, u izdanju Akademске knjige, objavljen i srpski prijevod. Prevoditeljica Tamara Valčić Bulić dobro se snašla ne samo u stilski kompleksnom Énardovom tekstu, nego i u nizu povijesnih i kulturoloških referenci na svjetove muslimanskog istoka, kojima tekst "Busole" obiluje, i lako će u bludnju, u ružnu pogrešku i nakazno prevođenje iz jezika u jezik, iz kulture u kulturu, odvesti svakoga

o jednoj noći kroz koju promakne njegov život na istoku, u Istanbulu, Alepu, Damasku, Teheranu, opsesivna emocionalna veza s mladom kolegicom Sarom, poznanstva, druženja, avanture s nizom fikcionalnih i zbiljskih osoba s Bliskog i Srednjeg istoka, te zapadnih pisaca, skladatelja, političara povezanih s tim dijelom svijeta. Za razliku od

**NEMA RATNIH
IZVJEŠTAJA I
DOKUMENTARNIH
KNJIGA U
KOJIMA JE ISTOK
TAKO KRVAVO
PRISUTAN I ŽIV
KAO U "BUSOLI"**

"Zone", romana od (skoro) jedne rečenice, obilježene Énardovih stilskim virtuozitetom, pa i svojevrsnom stilskom ekscentričnošću, potrebom da se čitatelju oteža posao, e ne bi li ga se zauzvrat intenzivnije uvelo u priču, "Busola" je pisana u relativno konvencionalnom formalnom modelu. I svojevrsna je replika ili palimpsest po "Doktoru Faustusu", sa čijim autorom Franc Riter u jednoj romanesknoj epizodi vrlo živo raspravlja. No, dok Thomas Mann u svome velikom muzičkom romanu progovara kao glas ponižene i samoostramočene Njemačke, Mathias Énard glas je Zapada i Europe. Pritom, ne samo da nije inferioran njemačkome čarobnjaku, nego ni njegov Franc Riter nije manje amblematski upečatljiv isnažan lik od Serenusa Zeitbloma. Ulogu Adriana Leverkühna u "Busoli" preuzima Istok. Cijeli jedan svijet, koji je unutar sebe vrlo jasno diferenciran, kulturološki i glazbeno utemeljen, ali je, iz perspektive Zapada, magmatičan, rasut, prijeteći i suštinski neegzistentan. Énardova ambicija je kolosalna: uosobiti Istok. Nad požarom Alepa, praktično u posljednjem trenutku pred potpu-

mora sam snalaziti. Ali kasnije se u romanu pojavi druga busola, lažno naštimana, s magnetom u duplome dnu, koja umjesto gravitacijske tačke sjevera - prema kojoj se orijentiraju svi zemaljski kompasi - pokazuje prema istoku. Gdje god se okreneš, kako god se okreneš, istok je. Kakav je smisao tako udešene spravice? Odgovor znaju oni koji su pročitali roman.

"Važno je ne izgubiti istok. Franc, nemoj da izgubiš istok. Ugaši radio, prekini ovaj glasni razgovor s utvarom Mana čarobnjaka." Govori sebi u monološkom zanosu Franc Riter, koji je u mnogo čemu Énardov alter ego, kao što je Serenus Zeitblom Mannov alter ego, ali nikad sasvim, nikad do kraja. Lik je u funkciji romana, u funkciji ideje koja nosi priču. A ideja je kod obojice pisaca, i u obje društveno-političke i civilizacijske situacije, onaj iz 1943 i 1945, kao i u onaj iz 2015. i 2016, za roman strahovito važna. Zato i jest tako presudno važno pročitati "Busolu" već sad, odmah, ove jeseni 2016.

Franc Riter živo mrzi Richarda Wagnera, i razlaže priču o antisemitskom čudovištu iz Bayreutha, koja je, međutim, savršeno logična i smisljena. "Wagner je zahir, privid, mračni suvi Zapad. (...) Wagner je brana, sa njim se potok evropske muzike prelijeva. Vagnersve zatvara. Uništava operu. Davije. Totalnodeo postaje totalitarno. Šta ima u njegovom bedemu? Sve. Iluzija Svega. Pevanje, muzika, poezija, pozorište, slikarstvo s našim dekorima, tela s našim glumcima, pa čak i priroda s našom Rajnom i našim konjima. Wagner, to je Islamska država. Uprkos svom interesovanju za budizam, uprkos svojoj strasti prema Šopenhaueru, Wagner pretvara sav taj alteritet u hrišćansko sopstvo." Ili, tridesetak stranica prije: "Wagner je nepošten, kao i svi antisemiti. (...) U svojim zlobnim opaskama, Wagner zamera Mejerberu i Mendelsonu na tome što nemaju maternji jezik i da, dakle, natučaju na nekom

mu je Istok, eventualno, egzotična činjenica. A istočnjaci mu mogu poslužiti kao sluge, korisni idioti koji će se leđa prići Zapadu i Rusiji, i pridružiti kolosalnoj pobjedi Adolfa Hitlera. U "Busoli" postoji divna scena s iranskim nacistom, ljubaznim čuvarem muzeja, koji je oduševljen hitlerovskim tezama o iranskoj, arijevske podrijetlu njemačke rase. Mi i Nijemci smo jedno, uzvikuje on uzbuđeno, misleći da pred sobom ima Nijemce, ne očekujući da bi se odnekud mogli pojaviti Europljani koji baš i nisu Nijemci, a da postoje Nijemci koji ne vole Hitlera, o tome, nesretnik, niti ne sanja.

Franc Riter lamentira nad Europom. Zaviva aforizam s kraja devetnaestog stoljeća o Otomanskom imperiju kao "bolesniku na Bosforu", pa kaže da je "Otomansko carstvo bilo 'bolesnik Evrope': danas je Evropa sopstveni bolesnik, ostarelo, napušteno telo, obešeno na svoje gubilište, koje sebe posmatra kako trune verujući da će Pariz uvek biti Pariz", kao da je sve oko podložno promjeni, pa i moralnom i civilizacijskom imperativu promjene, a samo Europa mora biti nepromjenjiva, europska, kršćanska i konzervirana kao u nekom velikom muzeju, s uvijek istom temperaturom i precizno ugođenom vlažnošću zraka, tako da se njezini ekspanziji ne oštete i nikad ne ostare.

A s druge je strane, kao prijatelj Europi, ali i još mnogo veća prijatelj islamu, kalif Bagdadi, "neka ga Bog čuva jer sigurno nije lako biti kalifu današnje vreme, naročito kalifbande najamnika dostojne Karlovih landsknehta koji pustoše Rim."

No, nije ta vrlo lucidna, kao sablja oštra kritika mondenih istočnih i zapadnih terora ono što "Busola" čini tako privlačnim i u isto vrijeme tako velikim i u svojoj ljepoti nesavladivim romanom. Slike su to istočnog svijeta, epizode o Alepu, o Turskoj i Iranu, u kojim ne samo da nema ni trunke egzotizacije niti orijentalizma (u Saidovom smislu riječi; uzgred, io njemu, Edwardu Saidu, nekoliko je briljantnih rečenica u knjizi), nego se pod talentom majstora taj svijet živo rastvara pred začaranim čitateljem. Nigdje, u svim ratnim izvještajima i dokumentarnim knjigama proteklih godina, svijet muslimanskog Istoka nije bio tako egzistentan, živ i krvavo prisutan kao u Mathiasa Énarada. Pa onda veličanstvena epizoda, roman u romanu, o Frederiku Lioteu, koji umire kao Farid Lahuti. Pa mikroepizoda o albanskom pjesniku i narodnom preporoditelju, koji je između ostaloga pisao i na perzijskom, Naimu Frašeriju, o kojemu bi mi trebali više znati od Énarada, jer nam je prvi susjed...

Ideja Énardova je izrečena, ganutljiva na način Thomasa Manna: ona glasi: "voleti drugog u sebi". Voljeti islamski Istok u sebi, a ne kao dalekog susjeda, sudionika na multikulturalnom festivalu.

**FRANC RITER
ŽIVO MRZI
RICHARDA
WAGNERA I
RAZLAŽE PRIČU O
ANTISEMITSKOM
ČUDOVIŠTU IZ
BAYREUTHA**

jeziku koji, generacijama kasnije, i dalje odražava 'semitski izgovor'. To odsustvo ličnog jezika osuđuje ih na odsustvo sopstvenog stila i pljačkanje. Užasni kosmopolitizam Mendelsona i Mejerbera sprečava ih da dosegnu umetnost. Kakva neverovatna budalaština. A Wagner nije budala, on je, dakle, nepošten. On je svestan da su njegove reči glupe. Njegova mržnja govori. (...) Wagner je zločinac. Zločinac pun mržnje." Wagner je ono lice Zapada koje-

Mathias Énard je za roman "Busola" prošle godine čašćen Goncourtom, najvažnijom francuskom književnom nagradom i jednom od onih velikih nagrada koje su u svojim dugim povijestima imale najmanje promašaja

iole površnijeg, manje zainteresiranog i upućenog prevoditelja. "Busolu" u svojim planovima za sljedeću godinu najavljuje i zaprešićka Fraktura - valjda i jedini preostali hrvatski izdavač koji bi mogao iznijeti ovako kompleksnu i veliku knjigu (sadržajem, a ne brojem stranica kojih je 393) - ali dugo je to za čekati, pogotovu ako na umu imamo Énardov imperativ trenutačne reakcije, prozu bržu od novinskog izvještaja. "Busola" je roman o Francu Riteru (sva osobna imena iz knjige piše fonetski, po Vuku, onako kako stoji u novosadskom izdanju), bečkom muzikologu, stručnjaku za muziku muslimanskog istoka. Pri-povijest je to o Riterovoj nesanicu,

nu katastrofu, stvoriti spasonosnu sliku u očima svoga čitatelja. Da, ovo je vrlo angažiran roman. U najboljoj, možda starinskoj, budalama arhaičnoj, tradiciji francuskoga i europskog književnog angažmana. **B**usola je, naravno, nosiva metafora Énardova romana. Najprije se čitatelju učini da je riječ o kompasu kakav na put prema Zapadu nosi skoro svaki vjerni musliman, da mu pokaže kibli, smjer u kojem će klanjati svoje namaze. To je razlika među svjetovima: na Istoku je na svakom koraku poneki znak - busola, satni mehanizam, smjerkaz - koji pokazuje tačan smjer prema Meki, dok se na Zapadu vjernik